

ՇԱՂԷ ԱՐՔԵՂԻՍԿՈՂՈՍ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ՄԵԾ ՆՈԳԵԻՈՐԱԿԱՆԸ*

Գարեգին Ա. երջանկայիշարակ Կաթողիկոսն Ամենայն Հայոց Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի շրջանակներու մէջ ներկայացուց Հայ եկեղեցականի փայլուն անձնատրութիւնը եւ խոր կերպով փայտորեց թոյր Եկեղեցիներու բարձրաստիճան եկեղեցականները: Մեր փորձառութեամբ կրնանք վկայել, թէ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի մեծ ժողովներուն արձակուած իր խօսքը միշտ եղած է իմաստութիւն: Երբ օրակարգի վրայ կուգային օրուան մեծ փազնապնդումն վերաբերեալ հարցեր, ինչպէս Հարաւային Ափրիկէի ցեղախորակն քաղաքականութիւնը կամ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը, Կիպրոսի հարց, ինչպէս նաեւ հայ ցեղասպանութեան հետ կապուած հարցեր, անոր խօսքը կը բանաձեւէր հաւասարակշռուած, պերճախօս եւ բարձրաստիճան եկեղեցականի պարկառեղի ուժը: Չկար օտար բարձրաստիճան եկեղեցական, որ չնկատէր զայն, իբրեւ Հայ Եկեղեցւոյ պայծառ դէմքը:

Իբրեւ Կիլիկեան Աթոռի գահակալ, թէւ ան շարունակեց իր նախորդներու քաղաքականութիւնը Մայր Աթոռին նկատմամբ, բայց եւ այնպէս անոր գրաւիչ անձնատրութիւնը յաջողեցաւ շահիլ լուսահոգի Վազգէն Ա. Հայրապետի համակրանքը, որուն արդիւնքը եղաւ ի վերջոյ անոր ընտրութիւնը, իբրեւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Մենք կը հաւատանք, թէ երջանկայիշարակ Կաթողիկոսը պիտի գտնէր յարմար առիթը՝ լուծելու համար Մայր Աթոռի եւ Կիլիկեան Կաթողիկոսութեան միջեւ զարգացած փազնապնդերը եւ հաստատելու վերջնական խաղաղութիւն ընդմէջ երկու Աթոռներուն: Վազգէն Ա. մեծ Կաթողիկոսի մահը չբուսաւ այդ առիթը Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին. «Խորհուրդ մարդկան, կամք Աստուծոյ»:

Իբրեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս անոր հանդիպումները նախագահներու եւ եկեղեցական պետերու հետ եղած են միշտ շար փայտորիչ: Այսպեղ կ'ուզեմ յիշել անցեալ դեկտեմբերին Վեհափառ Հայրապետի Ֆրանսայ այցելութեան առիթով նախագահ Շիրակի վկայութիւնը Գարեգին Ա. Սարգիսեան անձի մասին: Երբ կը գտնուէինք Ֆրանսայի նախագահի գրասենեակի մէջ, նախագահը ըսաւ. «Ես ճանչցայ Ձեր նախորդին եւ խոր փայտորեցայ անոր խարիզմատիկ անձնատրութենէն»:

Երջանկայիշարակ Հայրապետին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան փարիները եղան, գլխաւորաբար, դժուար փարիներ, որովհետեւ նոր պետականութիւնը

* Զեկուցում՝ կարդացված ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայում Գարեգին Առաջինի ծննդյան 70-ամյակին նվիրված գիտական նստաշրջանում:

յստակ քաղաքականություն չէր որդեգրած Հայ Առաքելական Եկեղեցու նկատմամբ: Եկեղեցու և պետության միջև կային հիմնական հարցեր, որոնք չգտան անհրաժեշտ լուծում մը:

ա) Նոր Սահմանադրության մեջ յիշուեցաւ միայն պետության և Եկեղեցիի բաժանումը:

բ) Խիղճի և կրոնի ազատության օրէնքի հրապարակումէն ետք կառավարության ամբողջ Կրօնական գործերու խորհուրդը փաստականերով կրօնական շարժումներ արձանագրեց իբրեւ եկեղեցիներ Հայ Առաքելական Եկեղեցոյ շարքին: Օրինակ, իբրեւ եկեղեցի ճանչուեցան արետորդիները, իբրեւ հեթանոս հայեր, կրիշնայականները նոյնպէս և զանազան աղանդներ, ինչպէս խարիզմատներ, հոգեգալութականներ և վերջին օրերու սուրբեր:

գ) Եկեղեցապարկան կալուածներու հարցը. Եկեղեցոյ կալուածներէն քիչերը վերադարձուեցան Մայր Աթոռին և շարքերը մնացին իբրեւ պատմական յուշարձաններ:

Հայաստանի կառավարութիւնը չընդառաջեց երջանկայիշատակ Կաթողիկոսի դիմումներուն՝ մերժելով վերադարձնել Մայր Աթոռին հարակից փարածքներ, հակառակ անոր բոլոր ճիգերուն: Այսօր, երբ եւր կը նայինք այդ չորս փարիներու պարմութեան, կունենանք այն փառաբանութիւնը, որ երջանկայիշատակ Կաթողիկոսին յարաբերութիւնը պետութեան հետ չանցաւ օրուան նախագահին հետ անձնական բարեկամութեան մը սահմանները:

Կ'ուզենք յիշատակել այսպէղ երկու կարեւոր ձեռնարկներ, որոնց իրագործումը այնքան պիտի ուրախացնէր Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի հոգին:

ա) Երեսնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր եկեղեցիի կառուցումը. այն Մայր եկեղեցին, որուն առաջին հիմնարկէը կապարեցին երկու երջանկայիշատակ Կաթողիկոսները՝ Վազգէն Ա. և այն արեւն դեռ Կիլիկիոյ Գարեգին Բ.: Այն արեւն Վազգէն Ա. զգալի յուզումով մը ըսած էր փակալին Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.-ին. «Եթէ իմ օրովս չօծուի նորակերպ Մայր եկեղեցին, անպայման դուք կը փեսնէք երջանիկ այդ օրը»: Արդէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա. կրցաւ օծել միայն Մայր եկեղեցոյ հիմնաքարերը: Որքան երջանկութիւն կար անոր դիմագիծին վրայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի հիմնաքարերու օրհնութեան և օծումի օրը: Անոր դէմքին վրայ կերելէր արդէն իսկ կառուցուած Մայր եկեղեցիին հեռանկար փեսիլը: Սակայն, ամենակալն Աստուած ուզեց, որ փառքի այդ օրը պատկանի այսօրուան մեր նոյնանուն Վեհափառ Հայրապետին:

Նոյնպէս, երկրորդ մեծ հարցը, որ լուծումի կը սպասէր, Եկեղեցոյ և պետության միջև կրթութեան նոր օրէնքն էր և դպրոցներու մէջ կրօնի դասաւանդման օրինականացումը: Լուսահոգի յոբելեարն էր, որ զարկ փուռ Զարգացութեան Կենտրոնի գործունէութեանը, կիրականօրեայ վարժարաններու զարգացմանը և փարածումին այն յուսով, որ նոր սերունդի կրօնական կրթութեան ծրագիրը պիտի հայ դպրոցէն ներս զարգանայ կրթական օրէնքի բարեփոխութեամբ: Աստուծոյ կամքն էր, որ Գարեգին Ա.-ի ծրագրածը նոյնպէս իրագործուի մեր Վեհափառ Հայրապետի

ջանքերով, որուն համար կ'ուզենք Ակադեմիայի այս բեմէն շնորհատրել Ն. Ս. Օծու-թին Տ. Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Կաթողիկոսը եւ անոր կցել մեր շնորհատրութիւնը՝ ուղղուած Հայաստանի այսօրուան կառավարութեան:

Ամփոփելով մեր խօսքը, կրնանք ըսել, թէ երջանկայիշափակ Հայրապետը եղաւ այն Կաթողիկոսը, որ յաջողեցաւ Մայր Աթոռի իրավիճակը հիմնապէս փոխել, այսինքն՝ պետական հիմնարկի մը վիճակէն վերածել Հայ Առաքելական Եկեղեցոյ Մայր Աթոռի կարգավիճակին:

Տեղն է այսպէղ յիշել նաեւ, թէ ան քաջալերեց մեզ հիմնելու Հայ Առաքելական Եկեղեցոյ ուսանողական միութիւնը: Ան միշտ խանդավառուեցաւ բոլոր այն ծրագիրներով, որոնք կապ ունէին հայ համալսարանականներու հետ:

Երեւանի պետական համալսարանի Աստուածաբանութեան ֆակուլտետի առաջին փարուայ ուսանողութիւնը եւ դասախօսական կազմը երբեք չպիտի մոռնան մեր առաջին այցը Կաթողիկոսին Մայր Աթոռ եւ անոր գրաւիչ դասախօսութիւնը Հայ Առաքելական Եկեղեցոյ մասին: Առինքնող իր խօսքով, խորհմաստ իր բացաւորութիւններով, ներշնչող պարկերներով եւ օրինակներով՝ ան յուզելու չափ փայտորեց բոլորը եւ հարստացուց հոգեպէս: Նման հանդիպումներ մեր ուսանողութեան հետ կրկնուեցան մի քանի անգամներ համալսարանէն ներս եւ արձանագրուեցան մեր ֆակուլտետի պատմութեան մէջ իբրեւ անմոռանալի պահեր, որոնք բոլորիս սրտի մէջ արթնցուցին սէրը մեր Եկեղեցիին հանդէպ, խորհմաստ ըմբռնումը մեր Եկեղեցոյ առաքելութեան եւ անմար բոցը մեր հայրերու հաւաքին:

Կրնանք այսպէղ երկարօրէն յիշել Գարեգին Ա. Սարգիսեանի փայլուն իմացականութիւնը, ոսկեբերան ճարտարախօսութիւնը, գիտական մեծ շնորհները եւ մարդկային ազնիւ բնատրութիւնը: Այդ ամենին ծանօթ ենք բոլորս եւ առիթն է այս փառք տալու Աստուծոյ, որ Գարեգին Ա.-ին յաջորդեց Գարեգին Բ., որպէսզի Առաջինին մեծ երազները դառնան լուսաւոր իրականութիւններ, որպէսզի Հայ Առաքելական Եկեղեցին վերականգնուէ ո՛չ միայն քարաշէն իր գեղեցկութեամբ, այլ նաեւ վերականգնուի հայ հոգիին մէջ եւ բացուի այնպէղ գաղտնի այն ճամփան, որ մեզ երկրաւորէն կը բարձրացնէ դէպի երկնայինը, ինչպէս կ'ըսէ Թեքէեանը.

*Եկեղեցին հայկական
Ամէն քարի տակ գնդակ
Դէպի երկինք բարձրացող
Գաղտնի ճամփա մը ունի:*

Օրինեալ ըլլայ յիշափակը Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Սարգիսեանի եւ անմոռաց անոր ծառայութիւնը մեր ժողովուրդին: